

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2025]

Filiz KALYON

<https://orcid.org/0000-0001-7523-4168>

Doç. Dr.

filiz.kalyon@hbu.edu.tr

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

<https://ror.org/05mskc574>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'nin Hanımlara İthaf Ettiği Manzumeler

*Poems Dedicated to Women by Egyptian Divan Poet
Ayşe Teymûrî*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 28.05.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 14.07.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 20.07.2025

Atıf | Citation

Kalyon, F. (2025). Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'nin Hanımlara İthaf Ettiği Manzumeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 904-916. <https://doi.org/10.34083/akaded.1708344>

Kalyon, F. (2025). Poems Dedicated to Women by Egyptian Divan Poet Ayşe Teymûrî. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(2), 904-916. <https://doi.org/10.34083/akaded.1708344>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Filiz KALYON | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Ayşe İsmet Teymûrî Hanım, Osmanlı dönemi Mısır Meclis Başkanlığı gibi önemli bir vazifeyi ifa eden bir babanın kızıdır. Babası İsmail bin Ali Kürdi olarak bilinen İsmail Teymûr Paşa'dır. Ülkemizde neşredilen divanındaki ön sözde aktarılan bilgilerden öğrendiğimiz kadarıyla Ayşe Teymûrî Hanım, çocukluk ve ilk gençlik senelerinde babasının özel alakasıyla şiir ve edebiyata yönelmiştir. Ayşe Hanım'daki istidadı gören babası her ne kadar annesi karşı da çıksa onun iyi bir edebiyat eğitimi alması noktasında tüm imkanlarını seferber etmiştir. Ayşe İsmet Teymûrî yazdığı şiirlerden bir kısmını değerli bulduğu şahsiyetlere ve Kahire Sarayı devlet yöneticilerine ithaf etmiştir. Ayşe Teymûrî'nin şiirlerini ithaf ettiği şahsiyetlerden bir kısmı da hanımlardan oluşmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında Mısır'da Türkçe şiir yazan kadın bir şairin yine çevresindeki kadınlara şiirlerini ithaf etmesi anlamlıdır. Özellikle şairin yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda Avrupa'da bile kadınların isimleri ön plana çıkarılamazken Mısırlı kadın bir şairin hemcinslerine şiirler ithaf etmesi kadınlar açısından değerli ve mühimdir. Ayşe Teymûrî'nin bahsi geçen şiirlerin bir kısmı düştüğü tarihler, diğerleri ise ithaf manzumelerinden müteşekkildir. Hemcinslerine yazdığı şiirlerinden birisini Kızı Tevhide'nin genç yaşta vefatıyla yaşadığı yoğun evlat acısının tesiriyle kaleme almıştır. Bu çalışmada Osmanlı şiirinin Mısır'daki temsilcilerinden olan Ayşe İsmet Teymûrî Hanım'ın, kadınlara ithaf ettiği veya kadınların vefatlarına düştüğü tarihlerden müteşekkil manzumeler tanıtılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ayşe Teymûrî, Mısır, Osmanlı şiiri, kadın şairler, ithaf

Abstract

Ayşe İsmet Teymûrî Hanım is the daughter of a father who held an important position as the President of the Egyptian Parliament during the Ottoman period. Her father was İsmail Teymûr Pasha, known as İsmail bin Ali Kürdi. As far as we learn from the information given in the preface of her divan published in our country, Ayşe Teymûrî Hanım turned to poetry and literature with her father's special interest during her childhood and early youth. Seeing Ayşe Hanım's interest in poetry at a young age, her father took great care to ensure that she received a good literary education, including hiring private tutors, despite all her mother's objections. Ayşe İsmet Teymûrî dedicated some of the poems she wrote to people she found valuable and to the state administrators of the Cairo Palace. A small number of the people Ayşe Teymûrî dedicated her poems to were women. We found it quite meaningful that a female poet who wrote Turkish poetry in Egypt in the late 19th century dedicated her poems to the women around her. Especially at that time, even in Europe, women's names were not brought to the forefront, for an Egyptian female poet to dedicate poems to her fellow women was valuable and important for women. Some of the poems Ayşe Teymûrî dedicated were composed of dates on which they fell, while others were composed of dedication poems. She wrote one of the poems she wrote to her fellow women after experiencing intense grief for her child, namely, the death of her daughter Tevhide at a very young age. In this study, the poems dedicated to women or composed of dates on which women died by Ayşe İsmet Teymûrî Hanım, one of the representatives of Ottoman poetry in Egypt, will be introduced.

Key words: Ayşe Teymûrî, Egypt, Ottoman poetry, women poets, gift

Giriş

İthaf kelimesi sözlükteki şekliyle, Arapça olup (tuhfe) hediye olarak verme, verilme, hediye armağan gönderme, manen sunma (Devellioğlu, 1993: 468). İthaf öz olarak hediye anlamında kullanılmış olan bir ifadedir. Bu kelime, hediye etme manasındaki ilk karşılığıyla birlikte edebiyat dünyasında bambaşka bir kavrama bürünerek şiirin, makalenin hatta tüm kitabın hediye edilmesi şeklinde edebi bir ibare haline dönüşmüştür. Bu bağlamda ithaf, eseri sıradan bir hediye olmaktan çıkarıp özel bir statüye kavuşturma tarzına dönüşmektedir. Çünkü bu tür edebi eserlerin “ithaf” ibaresiyle hediye edilmesi, eserin kalıcılığı kadar hediye edilen şahsın da isminin kalıcılığına aynı zamanda önemine işaret etmektedir.

Şiir ve şiirden hareketle hediyeleşme İslam dininin başlarından itibaren vardır. Bu durumun örneklenmesi açısından Hazreti Peygamberin Ka'b bin Zuhayr'a hırkasını hediye etmesi üzerinde durulabilir.

Hz. Peygamber, Kâ'b bin Zühayr'ın mübarek şahsiyetleri için kaleme aldığı ve Türk edebiyatında Kaside-i Bürde olarak bilinen şiiri vesilesiyle çok mutlu olmuştur. Bundan dolayı da Ka'b bin Zühayr'e hediye olarak hırkasını vermiştir. Devrin ekonomik şartları göz önüne alındığında Resulullah'ın şiir yazana verdiği hediye ne denli kıymetli olduğu açıktır. Bu anlamlı hediyeyle dolayı şereflenen Kâ'b bin Zühayr, Hazreti Peygamber'in hırkasını ömür boyu muhafaza etmiştir. Kâ'b bin Zühayr'ın vefatından sonra mirasçılara kalan hırka, halife Muaviye tarafından 20.000 dirhem ödenmek suretiyle mirasçılardan satın alınmıştır. Daha sonra Emevilere ve Abbâsiler'e intikal eden hırka halifeler tarafından aynı hassasiyetle muhafaza edilmiştir. Mukaddes emanetlerle birlikte Yavuz Sultan Selim tarafından İstanbul'a getirilmiş ve Osmanlı Padişahları da hırkanın muhafazası hususunda son derece hassas davranmışlardır. Hırka-i şerif, halen Topkapı Sarayı'nda sergilenmektedir (Savran, 2001: 7).

İslami Türk edebiyatının Karahanlılar devresinde gelişen zamanında kaleme alınan *Kutadgu Bilig* de müellif Yusuf (ö. 1077) tarafından Karahanlı hükümdarı Tafaç Buğra Han'a (ö. 1103) takdim edilmiştir. Hükümdar, bu takdimin ardından müellif Yusuf'a önemli bir devlet vazifesi olan “has hacib” ünvanını vererek Yusuf'u onore etme yoluna gitmiş ve müellif, bu ünvanla birlikte Yusuf Has Hacib olarak vasıflandırılmıştır.

Devlet büyüklerine padişahlar ve vezirler başta olmak üzere şiir sunma geleneği Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir. Padişahlar veya devlet büyükleri de ekseriyetle kaside takdiminde bulunan şairlere önemli hediyeler vermişlerdir. Bu şekilde verilen hediyeler ya azımsanamayacak ölçüde yüklü miktarda altın ya da küçük veya orta kademe yöneticilikler şeklinde olmuştur.¹

¹ Himaye geleneği ile alakalı bazı kaynakları şu şekilde verebiliriz: Erünsal, İ. E. (1981). “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İnamat Defteri”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, (10-11), 303-342.; Gök, İlhan. “Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Transkripsiyon Değerlendirme)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi,

Osmanlı şiiri hakkındaki çalışmaları ile bilinmekte olan İngiliz bilgini Gibb de kaside geleneği hususunda şunları ifade etmektedir: Kaside olarak yazılan nazım şekli başlı başına bu amaç için kaleme alınmıştır. Kasideler, İran ve Türk edebiyatında saray şiiri olarak hususî bir önem kazanmıştır; konusu başta Hz. Peygamber'in, Hulefa-i râşidinin, İslâm büyüklerinin, padişahların, vezirlerin ve paşaların medhidir. Osmanlı kasidesi iki kısımdan müteşekkildir: Nesib ve mehdiye (maksad ya da maksud). Nesib bölümü genellikle şiirin en güzel bölümüdür; kasidenin konusu gazeller gibi tutarsız olmayıp, daha sınırlıdır ve herhangi bir durum dolayısıyla yazılır ve bir hâmiye ithaf edilir (Gibb, 1991: 70).

Osmanlı kültürü ve tarihi çalışmalarıyla önemli bir şahsiyet olan Halil İncalcık da şair ve idareci irtibatını incelediği *Şair ve Patron* isimli kitabında, devletin saltanat mefhumunu patrimonyal devlet tarzı olarak addetmiştir. Bu kitap, İncalcık'ın ifadeleriyle patrimonyal devlet anlayışının yani patronajın şairler üzerindeki tesirlerini araştırmaktadır.² İncalcık her ne kadar Avrupa - Amerikan tarzıyla Patrimonyal devlet, patronaj vb. ifadeleri kullansa da Osmanlı şiir geleneği içinde yaygın bir kullanım olan hâmilik ifadesinin daha bir anlamlı olacağı kanaatini taşımaktayız. Tuba Işınsu İsen Durmuş da aynı kanaatle eserini hazırlamıştır.³ İncalcık himaye ilişkilerini padişahın otoritesinin devamı cihetiyle ele almakta ve bu ele alış sistemin tüm veçhelerini aydınlatamamaktadır. Oysa himaye sistemi salt bir para alışverişi veya bir güç devşirilmesi değildir. Sistemin şaire, şiire, şiiri okuyana ve nihayetinde sunulan kişiye faydaları vardır.

Eser ithaf etme tarzı Osmanlı edebiyatı ile sınırlı değildir elbette. Tanzimat, Servet-i Fünun ve Cumhuriyet devri edebiyatlarında da mevzubahistir. Bu hususta oldukça fazla olan örneklerden sadece birisini zikrelelim. Mehmed Akif Ersoy pek çok şiirini sevip saydığı şahsiyetlere ithaf etmiştir.⁴

Eser ithafı sadece şark edebiyatlarında yer almamaktadır. Avrupa ve Amerika edebiyatlarında da ithaflar yaygındır. Örnek olarak Shekspare, Victor Hugo, Voltaire eser ithafında bulunan şahsiyetlerdendirler.

1. Ayşe İsmet Teymûrî (d. 1256/1840 - ö. 1320/1902) Hakkında

Bazı çalışmalarımızda değindiğimiz gibi pek çok kadim kültürü topraklarında barındıran Mısır, uzun soluklu bir devrede de Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu devrede Mısır topraklarında Türk kültür ve edebiyatı kendisine mühim bir mevki bulmuştur. Mısır'da icra edilen Türk kültür ve edebiyatı Osmanlı hâkimiyeti devresi ile sınırlı değildir elbette. Osmanlıdan önce de Türkler Mısır idaresinde hâkimiyet kurmuşlardır. Mısır'da gelişen Türk kültürü vb. hususiyetler hakkında Ekmeleddin İhsanoğlu hazırladığı *Mısır'da*

Marmara Üniversitesi, 2014.; Durmuş, Tuba Işınsu. Tutsan Elini Ben Fakirin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

² Bahsi geçen kitap için bkz. İncalcık, H. (2003). Şair ve patron. Doğubatı Yay.

³ Bkz. Durmuş, Tuba Işınsu. Tutsan Elini Ben Fakirin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

⁴ Mehmed Akif'ten ithaf örnekleri için bakz. Mehmed Akif Ersoy, Safahat (Hazr. Fazıl Gökçek) Dergâh Yay. 2022.

*Türkler ve Kültürel Mirasları*⁵ eseriyle ayrıntılı bilgiler vermiştir. İhsanoğlu bu eseriyle Mısır'da önemli devrelerde var olan Türk kültür mirasına âdeta ışık tutmaktadır.

Mısır'da gelişen Türk kültür atmosferi Kahire sarayında ve saray çevresinde ziyadesiyle tesirli olmuştur. Kahire'de önemli bir devlet vazifesi ifa eden İsmail Teymûr Paşa, bilge şahsiyeti ile anılmaktadır. İsmail Teymur Paşa'nın kızı Ayşe Teymûri, Mısır'da gelişen Türk edebiyatı açısından önemli bir şahsiyettir.

Ayşe Teymûrî Kürt, Türk ve Çerkez karışımı bir aileye mensuptur. Çerkez bir cariyeye ile evlenen İsmail Teymûr Paşa'nın bu evliliğinden Ayşe İsmet Hanım dünyaya gelmiştir (İhsanoğlu, 2006, s. 52). Türkçe divan oluşturacak kadar şiirleri vardır.⁶ Türkçe dışında Arapça ve Farsça⁷ şiir yazan Ayşe Teymûrî'nin eser isimleri şu şekildedir:

- 1- Türkçe şiirlerini topladığı *Divân, (Şükûfe)* Kahire, 1315
- 2- *Hilyetü't-tırâz.* Arapça şiirlerini toplamıştır. Kahire'de 1303 yılında basılmıştır.
- 3- *Netâicü'l-Ahvâl fi'l-Akvâl ve'l-Efal,* Kahire, 1305
- 4- *Mirâtü't-Teemmül fi'l-Umur,* Kahire 1310
- 5- *La Tusluhu'l-Ailât illâ bi't-Terbiyeti'l-Benât,* Kahire 1306 Teymûrî bu eserde özellikle bilgili ve kültürlü bir nesil yetiştirmek için kızların eğitime önem verilmesi gerektiğini anlatmaktadır (Kalyon, 2018, s.4648).

2. Ayşe Teymûrî'nin Hanımlara İthaf Ettiği Manzumeler

Ayşe İsmet Teymûrî, kadın bir şair olmanın yanı sıra çocuklarının yetişmesi için fevkalade çaba sarf eden bir annedir aynı zamanda. Yukarıda isimlerini sıraladığımız eserlerinden birisi de *Türkçe Divanı*'dır. Divan'ın bazı manzumelerini hanımlara ithaf etmiştir. Ayşe Teymûrî'nin bir şair olarak bunu yapması yaşadığı XIX. asır ortaları ve sonu için dikkate değer bir durumdur.

Şiirlerini ithaf ettiği hanımlardan bir kısmı aile efradı diğerleri de devlet idaresinde bulunan mühim şahsiyetlerin yakınlarıdır.

Şairin ithaf ettiği şiirleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Devletlü 'İşmetlü İncü Hânimefendi hakkında Medhiyedir
- Veli'ün-ni'am Hıdiv-i A'zam efendimiz hazretlerinin harem-i 'işmet-tevâm fehâmet-penâhîleri devletlü 'işmetlü hânım efendimiz hazretlerine sebeb-i mu'arrız-ı teşekkürde taqdim kılınan 'arîza-i manzûmedir.
- Devletlü Prens Hasan Paşa kerimleri 'Azîze Hânım Efendiniñ vilâdeti târihidir

⁵ Bkz. Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları, Ekmeleddin İhsanoğlu, İRCİCA Yay. 2006

⁶ Divanı için bkz. Kalyon, A (2013). Divan şiirinin Nil'deki sesi Ayşe Teymûri divanı. Akçağ Yay.

⁷ Şairenin Türkçe dışında yazdığı şiirlerle alakalı bilgi için bkz. KALYON, A., Üç Dilli Şair Ayşe Teymûriden Üç Dilli Gazel, Turkish Studies - Volume 10/8 Spring 2015, p. 1425-1436, ISSN: 1308-2140.

- Tārīḥ-i vefāt-ı ḥarem-i muḥterem-i Ca'fer Paşa) el-hüküm'lillāh
- Şoher-i 'ācizî hemşiresi Ḥadice Hüsna Ḥānımın tārīḥ-i vefatı
- Sebeb-i ḥayātım vālide'î şefkat-simātımın vefatına yazdığım tārīḥ
- Ceddimin ḥaremi merhûme Seyyare Ḥānımın vefatına yazdığım tārīḥ
- Şemere'î fuadım rūḥımdan 'azîz evlādım Firdevs-i maḥarr Tevhidemiñ kaşr-ı 'arûsı bedel olan mezārının yuḡaruki sandukasına Türkçe yazılan ebyāt-ı hüzn-i āyātımdır⁸

Yukarıda başlıklar halinde belirtilen şiirlerin tamamı aşağıda verilmiştir:

Devletlû 'İşmetlû İncü Ḥānımefendi ḥakkında medhiyedir

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

- 1 Maḥşād-ı ğavvāş-ı deryā cüst ü cū-yı incidir
Ġarḳ-ı āba sevḳ iden hep ārzū-yı incidir
- 2 Cān fedālar itmesin ol dāneler toḡm-ı şadef
Ehl-i 'irfāna mücerred rīk-i kū-yı incidir
- 3 Baḡş-i 'anber itmede ehl-i dili ma'zūr gör
Ḥaḳḳı vardır kim şemīmi 'örf-i bū-yı incidir
- 4 Sāḫil-i baḫr-ı senāya ber-güzār itdi sa'id
'İffet ü re'fet 'ināyet cümle ḫū-yı incidir
- 5 Kevkeb-i bürc-i sa'adet āftāb-ı evc-i nūr
Görmek isterlerse 'ālem devr-i rū-yı incidir
- 6 Menhel-i ervāḫ-ı perver 'ayn-ı gül-āb-ı ḫayāt
Her esīr-i iltifāta silk-i sū-yı İncidir
- 7 Ḳalmadı ḫācet süḫāndān 'İşmetiñ inşādına
İftihār-ı şī'r ü şöhret 'aşra gū-yı İncidir (Kalyon, 2013: 94).

Yukarıdaki ithafta şair, İnci Hanım'ın ismine binaen çeşitli benzetmeler yapmıştır. Bilindiği gibi inci zor şartlarda elde edilen bir ziynet eşyasıdır. Şair, dalgıcı denize sevk eden, onun suya dalmasına sebep olan şeyin inciye arayıp bulmak olduğunu söylerken bahsi geçen hanımefendinin ne kadar değerli olduğunun altını çizmektedir. Şiirin devamında benzer benzetmeler yapan şair son beyitte kendisine fazla söz düşmediğini,

⁸ Ayşe İsmet hanım bu manzumeyi kızı Tevhide'nin vefatı üzerine yazmıştır.

İnci Hanım'ın sözlerinin yaşadığı devirde iftihar sebebi olduğunu ve şiirinin şöhretinin de bundan geldiğini belirtmektedir.

Manzum Bir Arıza

Veli'ün-ni' am Hıdiv-i A'zam efendimiz hazretlerinin harem-i 'işmet-tevâm fehâmet-penâhîleri devletlü 'işmetlü hânım efendimiz hazretlerine sebep-i mu'arrız-ı teşekkürde takdîm kılınan 'arîza-i manzûmedir.

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

- 1 Ey ziyâ-yı bürc-i devlet ey sa'âdet ahteri
Cevher-i dürc-i 'inâyet şun-ı 'izzet efseri
- 2 Neyyir-i ufķ-ı me'âli nefħa-i ķudsi eşer
Âsmân-ı 'izz ü cāhın bedr-i fevz -enveri
- 3 Pertev-i dürri -i 'aşrın eylesün efser felek
Kevne tevfiķ-i Hüdâdır neyyiriniñ serveri
- 4 İftihâr eyler vücûduñla semâh-ı übbehet
Çün ziyâ-yı şubħ-ı zâtın her su'ûduñ peykeri
- 5 Ola her rûz-ı cedidiñ 'ıyd-ı meşhûdü'l-'alem
Ta kıyâmet mecd-i pâyeñ ola devlet minberi
- 6 'Ayn-ı dehre bâb-ı 'âli dâ'ima olsun küşâd
Sâhasında dürr-i şâf olsun Nîl ü nuşret leşkeri
- 7 Sâye-i 'atfın enâma sûd ide ħallâk-ı ħalk
Râfetiñle bendegânın oldı âmâl mazħarı
- 8 Katre-i âb ile sebz oldıķça pes rû-yı zemîn
Her fem ü lehâna olsun ğays-ı sâyeñ kevşeri
- 9 'Â'îşe her laħza dâ'îdir bu bâb-ı devlete

Çünkü ihyâ eylediñ şefkatle bî-kes çâkeri (Kalyon, 2013: 135).

Yukarıdaki şiir, Ayşe İsmet Hanım tarafından, dönemin hıdivinin eşine teşekkürlerini sunmak maksadıyla yazılmıştır. Şair, bahsi geçen hanımefendinin devlete mutluluk ve şans getiren bir yıldız olduğunu söyleyerek, hanımefendi için “lütuf hazinesinin mücevheri” benzetmesini yapar. Son beyitte kendisinin de bu lütfâ nail olduğunu belirten şair devlete olan minnettarlığını dile getirmiştir.

Devletlü Prens Hasan Paşa kerimeleri ‘Azîze Hânım Efendiniñ vilâdeti târîhidir

fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün

- 1 Şubh-ı şâdıķda haber virdi bize ‘izz ü sürür
Burc-ı devletde toğup mäh-ı nev-i ‘izzet-şu‘ür
- 2 Pes ‘Azîze hânımıñ hüsni kudüm-ı es‘ adı
Sâha‘i kevn ü mekāna oldu mişbâh-ı hubūr
- 3 Müjdesi fevz-i emeldir ahter-i s‘ad-ı hasen
Pertev-i ikbâl-i nev olmışda bezm-i ‘ayşa sūr
- 4 Hâme‘i ‘İşmet yazıp kilik-i güherle rakmını
Tođdı ruħ-ı ‘âleme ufuķ-ı me‘âdan bu nūr

-1292- (Kalyon, 2013: 140).

Yukarıdaki şiir, dönemin idarecilerinden Hasan Paşa’nın kızı Azize Hanım’ın doğumu üzerine yazılmıştır. Azize ismi verilen bu bebeğin doğuşunu, yeni ayın şans burcunda yüce bir yaratılışla ortaya çıkması olarak vasıflandıran şair, bu şiiri onun doğuşuna tarih düşürme amacıyla yazmıştır.

(Târîh-i vefât-ı harem-i muhterem-i Ca‘fer Paşa) el-hükmü’lillâh

fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün

- 1 ‘İffet âra tab‘ı bānu-yı vefa
Dinse yektāzühd ü taķvāda bi- cā
- 2 Maḥrem-i Paşa-yı Ca‘fer Ekremiñ
Ma‘den-i sırr-ı hulūş ile hica’
- 3 İşidince emr-i ḥaķķı irci‘⁹
Eyledi ḥud u na‘îme iltica
- 4 Ola laḥdi maḥfil-i ğufrān-ı hayy
Meşfi‘i rūḥı Muḥammed mürtecā
- 5 Yazdı ‘İşmet āh ile rakm-ı güher
İtdi ülfet behcet-i erāḥ-ı cā

1309 (Kalyon, 2013: 144).

⁹ Fecr, 28. âyetten iktibas.

Dönemin idarecilerinden Cafer Paşa'nın eşinin vefatı üzerine kaleme alınan yukarıdaki şiirde şair, bahsi geçen hanımefendinin zühd ve takvada eşi benzeri olmadığını belirterek onun iffetli ve vefalı olduğuna da işaret eder. Hanımefendinin çeşitli vasıflarının anlatıldığı bu şiir onun vefatına tarih düşürme amacıyla kaleme alınmıştır.

Şoher-i 'âcizî hemşiresi Hadice Hüsna Hânımın târîh-i vefâtı

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Nedir ey çerh-ı kem şefkat murâdın Rabi'a-hûya
Kıyıp aqţâr-ı gurbetde defin oldu o nâzik-ten
- 2 Edâ-yı farzına 'âzim olub çıkdı o şevk ile
İrişdi irci¹⁰ emri seher peyk-i beşâretten
- 3 Yaradır mîr-i tevfiğe ne yektâ bir şefikayidi
Zekî haşlet vefî sîret nakî tîynet şadâkat fen
- 4 Çü fâriğ oldu fâniden hemân hasret ile 'îşmet
Didim târîh-i fâriğ oldu hüsna kâh-ı fâniden

1281 (Kalyon, 2013: 149).

Eşinin kız kardeşi Hadice Hüsna Hanım'ın vefatına dair yazdığı bu şiirde şair, onun gurbette vefat etmesinin acı verdiğini söyleyerek Müslüman kadın sufilerden olan Rabiâtü'l Adeviyye'ye dair bir benzetme yapar. Merhumenin Rabia tabiatlı olduğunu belirten şair, feleğe, ona şefkat göstermediği için sitem eder. Şiir Hadice Hüsna Hanım'ın vefatına tarih düşürmek amacıyla yazılmıştır.

Sebeb-i hayâtım vâlide'î şefkat-simâtımın vefâtına yazdığım târîh

fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün

- 1 N'itdin ey çerh-ı denî ol ruh-ı pâki neylediñ
Mâhtâbe eylediñ hâk-i siyâhı câme hâb
- 2 Tîğ-i tîz-i gâdr ile on yıl hün-âlud eyledin
Şefkate hiç gelmediñ itdikçe âh-ı ıztırâb
- 3 Bulmadı pâkîze ten hun-rîz-i pençeñden hâlâş
Hasret-i firkat ile oldu cigarler heb kebâb

¹⁰ Fecr, 28. âyetten iktibas.

- 4 Dökdiği kıana bedel oldu sirişk-i duhterân
Lâhiķ-i mâder olunca kıalsın ol aķmer niķâb
- 5 Merķad-i pâki ola büşr-i sefâ' atle ' aden
Eyleye vehhâb u mennân mağfiretle kâm-yâb
- 6 Yazdı ' İşmet lafz-ı vâhid hasrete târiķidir
Ėurfe 'i me'vâya revnaķ virdi nûr-ı mâhtâb

1285 (Kalyon, 2013: 149-150).

Annesinin vefatına tarih düşürme maksadıyla kaleme alınmış olan bu şiirde şair, feleğe seslenir ve onun ölümünü “kara toprağın mehtaba yatak olması, diğer bir deyişle ay yüzünün kara toprağa girmesi olarak vasıflandırır.

Ceddimiñ haremî merħume Seyyare Ėānımıñ vefātına yazdığım târiķ

- fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün
- 1 Râbi' a-ķū nâfe'-i bezm-i şalâķ
' İtr-ı me'vâdan naşık almış meğer
- 2 ' Andelib-i rûķına keşf oldu râz
Cây-ı firdevsi görüb dilkeş maķarr
- 3 Ansızın Seyyâre bânu irci'î¹¹
Emrine oldu muķi' vaķt-i seķer
- 4 Zevcesiydi ķünkü Teymûr kâşifiñ
Ėrzü kıldı civârın ol güher
- 5 ' İşmetâ bir lafz ile târiķini
Yaz fûrûğ-ı ' İşmeti kıaldı eser

1286 (Kalyon, 2013: 150).

Dedesinin eşinin vefatı üzerine yazdığı bu şiirde Ayşe İsmet, merħume Seyyâre Hanım'ın Rabiâtü'l Adeviyye gibi yüce ruhlu biri olduğunu belirtirken şiirin devamında vefat edeceğini hissedecek kadar saf ve temiz kalpliliğine işaret eder. “Ceddimin haremî” ifadesiyle dedesinin eşlerinden biri olduğu anlaşılan Seyyare Hanım için yazılmış bu şiir onu vefatına tarih düşürölerek sona ermektedir.

¹¹ Fecr, 28. âyetten iktibas.

Şemere’i fuadım rûhımdan ‘azîz evlâdım Firdevs-i maşarr Tevhîdemiñ kaşr-ı ‘arûsı bedel olan mezarınıñ yukaruki sandukasına Türkçe yazılan ebyât-ı hüzn-i âyâtımdır¹²

mefâ‘îlün / mefâ‘îlün / mefâ‘îlün

- 1 Bağıñ ‘ibret-nümâ gerdün-ı muhtâle
Henüz ‘azra iken kıydı bu nev-sâle
 - 2 Saķāmından ĥazân irdi gül-i âle
Şunup cāy-ı na‘îm oldu gülistânı
 - 3 Görince ĥ’âce vü ‘arrâf-ı biçâre
Baķıp ye’s ile rûy-ı mâder-i zâre
 - 4 Didi yok müşfikam Tevhîdeñe çâre
Vedâ’ it kim raĥîlîñ geldi fermânı
 - 5 Ĥudāya şoñ nefesde bu recâm olsun
Bula dârü’l-beķâda nûr-ı ģufrânı
2	102	50	1140

1294 (Kalyon, 2013: 151).

Yukarıda verilmiş olan şiir, Ayşe İsmet Hanım’ın en tesirli eserlerinden biridir. Şairin, kızı için “cennetteki gelin sarayı” olarak vasıflandırdığı mezar taşına yazılmış olan bu beyitler onun his dünyasını gösterir özelliktedir.

Şair, henüz çok genç yaştayken vefat eden kızı Tevhîde’in acısıyla şiir yazmayı bırakmış ve adeta hayata küsmüştür. Kötü feleğin bu gencecik masuma kıydığını söyleyen şair, onun hastalığına hiçbir doktorun çare bulamadığını anlatarak, gözlerinin önünde gül gibi solan kızının öleceğini anladığını dillendirir. Ahirette kızının nur içinde mağfirete erişmesi için Allah’a dua eden şair son beyitte onun ölümüne tarih düşürmüştür.

Sonuç

Oldukça geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet kurduğu bölgelerden birisi de Mısır’dır. Osmanlı Devleti’nin uzun süreli idari yapısı bölgenin kültür ve edebiyatı üzerinde de tesirli olmuştur. Mısır’da özellikle devlet idaresinin olduğu yönetim sarayı içinde ve çevresinde Türkçe şiirler kaleme alan şairler yetişmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yetişen bu şairlerin ortak özelliği hanım şair (Ayşe İsmet

¹² Ayşe İsmet Hanım’ın kızı Tevhîde’nin vefatının kendisinde hâsıl ettiği üzüntüden bahsedilen bir çalışma için bkz. Abuzer Kalyon, (2018). Mısırlı divan şairi Ayşe Teymûri’yi şiirden uzaklaştıran ölüm: kızı tevhîde’nin hayata vedası, Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR) 2018 Vol:5 Issue:31 pp:4636-4648

Teymûrî, Çeşm-i Âfet ve Gülperî Hanım) olmalarıdır. İşte Ayşe Teymûrî Hanım da bu şairlerden birisidir. Babasının teşvik ve desteğiyle kültür ve edebiyat sahasında şiirler yazacak kadar kendisini iyi yetiştiren Ayşe İsmet Hanım, klasik divan şiiri geleneğinde olduğu gibi kasideler de kaleme almış ve bazı durumlar karşısında (yakınlarının veya çok değerli addettiklerinin vefatları neticesinde) tarihler de düşmüştür. Bu çalışmada Ayşe Teymûrî Hanım'ın övgü şiirleri veya vefatlara düştüğü tarihlerden bazıları verilmiştir. Verilen bu şiirlerin en önemli özelliği şair tarafından şiirlerin hanımlara ithaf edilmiş olmasıdır. Divan şiirinde hanımlara şiir ithaf edilmesi ya da vefatlarına tarih düşürülmesi çok rastlanmayan bir durumdur. Ayşe Teymûrî'nin bu şiirleri özellikle divan şiirinde kadın temalı çalışmalar için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Kaynaklar | References

- Devellioğlu, F. (1993). Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lügat. Aydın Kitabevi.
- Durmuş, T. I. (2009). Tutsan elini ben fakîrin Osmanlı edebiyatında hamilik geleneği. Doğan Kitap.
- Ersoy, M. A. (2022). *Safahat* (Hazr. Fazıl Gökçek). Dergâh Yay.
- Erünsal, İ. E. (1981). “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İnamat Defteri”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (10-11), 303-342.
- Gibb (1999). *Osmanlı şiir tarihi* (Çev. Ali Çavuşoğlu). Akçağ Yay.
- Gök, İ. (2014). “Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri (Transkripsiyon Değerlendirme)”. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır’da Türkler ve kültürel mirasları*. İslam Konferansı Teşkilatı. İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yay.
- İnalcık, H. (2003). *Şair ve patron*. Doğubay Yay.
- Kalyon, A. (2013). *Dîvân şiirinin Nil’deki sesi Ayşe Teymûrî divânı*. Akçağ Yay.
- Kalyon, A. (2018). Mısırlı divan şairi Ayşe Teymûrî’yi şiirden uzaklaştıran ölüm: kızı Tevhîde’nin hayata vedası, *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)* 2018 Vol:5 Issue:31 pp:4636-4648.
- Kalyon, A. (2015). Üç dilli şair Ayşe Teymûrîden üç dilli gazel, *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring, p. 1425-1436, ISSN: 1308-2140.
- Savran, A. (2001). “Kâ’b b. Züheyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV Vakfı Yay. (24), 7-8.